

Uchylenie wyroku sądu odwoławczego na skutek skargi nadzwyczajnej oskarżyciela publicznego

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2018 r., III KS 19/18¹

Poz. 6

Marek Skwarcow

Glosa

W glosowanym judykacie Sąd Najwyższy, orzekając na skutek skargi oskarżyciela publicznego, uchylił wyrok sądu drugiej instancji i przekazał temu sądowi sprawę do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. Biorąc pod uwagę nowatorski charakter unormowania nadzwyczajnego środka odwoławczego, jakim jest skarga na wyrok sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej – wprowadzona mocą ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 437), i stosunkowo nieliczne opracowania tej instytucji, warto ustosunkować się do poglądów wyrażonych przez Sąd Najwyższy.

Bliższe rozważania na temat trafności rozstrzygnięcia trzeba rozpocząć od syntetycznego przedstawienia okoliczności sprawy. Wyrokiem sądu rejonowego, zapadłym na posiedzeniu po rozpoznaniu wniosku prokuratora o wydanie wyroku skazującego na podstawie art. 335 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1987; dalej: k.p.k.) oskarżony został uznany za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu z art. 157 § 2 i 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst

¹ http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx (dostęp: 6.12.2018).

jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1600; dalej: k.k.) w zb. z art. 190 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Wyrok ten zaskarżył oskarżyciel publiczny w części co do środka karnego na niekorzyść oskarżonego i zarzucił mu obrazę przepisów postępowania, mającą wpływ na treść orzeczenia i polegającą na nieorzeczeniu wobec oskarżonego na podstawie art. 41 a § 1 k.k. zakazu kontaktowania się z pokrzywdzoną, mimo uwzględnienia wniosku prokuratora o skazanie oskarżonego na uzgodnioną z nim karę i tenże środek karny i wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku, poprzez orzeczenie wobec oskarżonego powyższego środka karnego. Po rozpoznaniu apelacji sąd okręgowy uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał sądowi rejonowemu do ponownego rozpoznania. Skargę na wyrok sądu odwoławczego wywiódł prokurator, zarzucając temu orzeczeniu naruszenie art. 437 § 2 k.p.k., poprzez uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania, podczas gdy zdaniem skarżącego nie istniały formalne przeszkody do zmiany zaskarżonego orzeczenia. Powołując się na powyższy zarzut, oskarżyciel publiczny wniósł o uchylenie wyroku sądu drugiej instancji i przekazanie temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. Uwzględniając skargę oskarżyciela publicznego, Sąd Najwyższy orzekł jak na wstępie.

Pierwsza kwestia, jaka jawi się na kanwie orzeczenia, dotyczy oceny trafności rozstrzygnięcia sądu odwoławczego, który wbrew zawartemu w apelacji wnioskowi prokuratora nie dokonał zmiany zaskarżonego wyroku i nie orzekł o wymierzeniu oskarżonemu środka karnego, mimo że wniosek o jego orzeczenie został złożony do sądu pierwszej instancji w trybie art. 335 § 1 k.p.k., tylko uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał sądowi rejonowemu do ponownego rozpoznania. Uzasadnienie sądu odwoławczego wskazuje, że sąd drugiej instancji nie badał sprawy z punktu widzenia zarzutu zawartego w apelacji, stwierdzając jedynie, że uchybienie wskazane przez prokuratora w apelacji, a dotyczące nieorzeczenia jednego ze środków karnych zawartych w porozumieniu procesowym stron było jednym z powodów uchylenia zaskarżonego wyroku. Zasadniczym zaś powodem wydania wyroku kasatoryjnego była dostrzeżona z urzędu obraza przepisów prawa materialnego, polegająca na niewłaściwym zastosowaniu przepisu art. 46 § 2 k.k. i orzeczenie nawiązki zamiast wynikającego z art. 46 § 1 k.k. obowiązku naprawienia szkody, podczas gdy w ocenie sądu drugiej instancji ów przepis nie przewiduje złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o orzeczenie nawiązki, a jedynie na podstawie art. 46 § 1 k.k. W układzie procesowym zaistniałym w sprawie w ocenie sądu okręgowego możliwe było tylko złożenie wniosku o orzeczenie obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i powyższe uchybienie skutkować musiało wydaniem orzeczenia o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazaniu sprawy sądowi rejonowemu do ponownego rozpoznania. Pogląd ten jednak był błędny,

ponieważ mocą ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny (Dz. U. Nr 206, poz. 1589), obowiązującej od dnia 8 czerwca 2010 r. możliwe było orzeczenie środka karnego z art. 46 § 1 k.k. z urzędu. W przypadku zaś nawiązki, o jakiej mowa w art. 46 § 2 k.k., przepis ten zezwala w aktualnym stanie prawnym na orzeczenie wobec pokrzywdzonego tego środka kompensacyjnego zamiast obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę². Użyte w § 2 art. 46 k.k. słowo „zamiast” wskazuje, że przesłanki orzeczenia nawiązki są takie same jak przesłanki orzeczenia obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, a więc: popełnienie przestępstwa i skazanie za nie, stwierdzenie szkody (krzywdy) wynikłej z tychże przestępstw oraz złożenie wniosku o orzeczenie naprawienia szkody przez osobę do tego uprawnioną lub podjęcie w tej materii decyzji przez sąd z urzędu³. Sąd, gdy został złożony wniosek, zawsze musi orzec obowiązek naprawienia szkody i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązkę, z tym że słowo „zamiast” wskazuje na subsydiarny w stosunku do obowiązku naprawienia szkody charakter nawiązki⁴.

Wobec powyższego uznać trzeba, że sąd okręgowy winien był zmienić zaskarżony wyrok sądu pierwszej instancji i orzec o wymierzeniu oskarżonemu środka karnego zgodnie z jego wnioskiem, który był uzgodniony z prokuratorem, a następnie stanowiął przedmiot wniosku złożonego do sądu w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Wbrew stanowisku sądu drugiej instancji do dostrzeżonej przez ten sąd obrazy przepisu prawa materialnego (art. 46 § 2 k.k.) w ogóle nie doszło. Oczywiście błędne kasatoryjne rozstrzygnięcie sądu odwoławczego nie przesądza jednak trafności wyroku Sądu Najwyższego, wręcz przeciwnie – uwzględnienie skargi nadzwyczajnej i uchylenie zaskarżonego w tym trybie wyroku sądu odwoławczego zapadło z obrazą przepisu art. 539a § 3 k.p.k. w zw. z art. 437 § 2 *in fine* k.p.k.

Jak słusznie podkreśla się w literaturze, instytucja skargi na wyrok sądu odwoławczego została przez ustawodawcę wprowadzona do systemu prawa karnego procesowego w celu otwarcia drogi do kontroli prawidłowości orzeczeń kasatoryjnych⁵. Można ją zdefiniować jako szczególny nadzwyczajny środek zaskarżenia, przysługujący stronie w celu spowodowania kontroli prawidłowości

² W. Cieślak [w:] *System prawa karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2016, s. 927; V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. eadem, Warszawa 2018, s. 356–357.

³ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 27 grudnia 2016 r., II AKa 338/16, LEX nr 2231125; M. Szewczyk, M. Jakubowski, M. Iwański [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, s. 911.

⁴ *Ibidem*.

⁵ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 588.

wydania przez sąd drugiej instancji wyroku uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania⁶. Treść przepisu art. 539a § 1 k.p.k. przesądza bowiem, że zakres przedmiotowy skargi jest ograniczony jedynie do wyroków kasatoryjnych sądu odwoławczego, a wyroki reformatoryjne i utrzymujące zaskarżone wyroki w mocy mogą być zaskarżane kasacją w granicach, jakie kształtuje przepis art. 523 k.p.k.

Zgodnie z treścią art. 539a § 3 k.p.k. skarga może być wniesiona wyłącznie z powodu naruszenia art. 437 § 2 k.p.k., ponieważ tylko ten przepis określa uprawnienie sądu odwoławczego do wydania orzeczenia kasatoryjnego lub z powodu uchybień określonych w art. 439 § 1 k.p.k. Oznacza to, że jest ona dopuszczalna w razie wydania przez sąd drugiej instancji wyroku uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji:

- w razie zaistnienia bezwzględnych przyczyn odwoławczych wskazanych w art. 439 § 1 k.p.k.;
- gdy z uwagi na obowiązywanie reguły *ne peius* z art. 454 k.p.k. konieczne stało się uchylene wyroku uniewinniającego, umarzającego postępowanie, warunkowo umarzającego postępowanie lub wyroku orzekającego karę niższą niż karę dożywotniego pozbawienia wolności, a orzeczenie takiej kary byłoby właściwe;
- gdy konieczne stało się przeprowadzenie na nowo przewodu sądowego w całości.

W tym ostatnim przypadku chodzi o przeprowadzenie w całości na nowo dowodów w zakresie dotyczącym rozstrzygnięcia w przedmiocie toczącego się procesu⁷, ponieważ to przewód sądowy jest tym stadium, w którym ma miejsce właściwe, dowodowe rozpoznanie sprawy⁸. Przewód sądowy zgodnie z przepisami rozdziału 45 ustawy procesowej rozpoczyna się od odczytania aktu oskarżenia, a kończy się zarządzeniem przewodniczącego składu orzekającego o jego zamknięciu. Na przewód sądowy składają się w szczególności następujące czynności procesowe:

- a. odczytanie aktu oskarżenia;
- b. przesłuchanie oskarżonego;
- c. pouczenie oskarżonego o prawie zadawania pytań i składania wniosków i wyjaśnień co do każdego z przeprowadzonych dowodów;
- d. przeprowadzenie pozostałych dowodów – przesłuchanie świadków i biegłych, oględziny dowodów rzeczowych, odczytanie dokumentów⁹.

⁶ D. Gruszecka [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2017, s. 773.

⁷ J. Matras [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018, s. 1233.

⁸ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 64.

⁹ *Ibidem*; J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 207–208.

Jak wynika z uzasadnienia głosowanego orzeczenia Sądu Najwyższego, zwraca on uwagę na treść unormowania zawartego w przepisie art. 437 § 2 k.p.k. i akcentuje obowiązek reformatoryjnego orzekania przez sąd odwoławczy, co w połączeniu z uprawnieniami do szerokiego przeprowadzenia postępowania dowodowego powoduje, że ciężar merytorycznego rozpoznania sprawy spada na sąd drugiej instancji. W rozpatrywanym przypadku musiałyby zatem zaistnieć tego rodzaju zaszłości, które dopiero implikując konieczność przeprowadzenia na nowo w całości przewodu sądowego, dawałyby sądowi okręgowemu (stosownie do brzmienia art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k.) prawo do uchylenia zaskarżonego wyroku sądu *meriti* oraz przekazania sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania. Pogląd ten jest jednak nietrafny, ponieważ Sąd Najwyższy w ogóle nie dostrzega, że wyrok sądu pierwszej instancji nie zapadł po przeprowadzeniu rozprawy głównej, tylko na posiedzeniu na skutek złożenia na podstawie art. 335 § 1 k.p.k. wniosku o skazanie oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy, czyli na takim forum, na którym nie dochodzi do otwarcia przewodu sądowego w żadnej części.

Przewidziane od momentu wejścia w życie obecnej ustawy procesowej tzw. tryby konsensualne mają na celu uproszczenie i przyspieszenie postępowania. Jedną z płaszczyzn, na której zgodnie z założeniami ustawodawcy ma miejsce redukcja określonych czynności procesowych, jest właśnie postępowanie dowodowe. W razie wyrażenia przez sąd akceptacji dla zawartego przez strony porozumienia dopuszczalna jest bowiem rezygnacja z formalnego przeprowadzenia w postępowaniu jurysdykcyjnym całości lub przynajmniej części dowodów, a w to miejsce dopuszcza się posłużenie się materiałami dowodowymi zgromadzonymi w postępowaniu przygotowawczym¹⁰. Egzemplifikacją koncepcji uproszczenia trybów konsensualnych jest przepis art. 343 § 4 k.p.k.¹¹, który stanowi, że w sprawie, w której złożono wniosek o skazanie oskarżonego bez rozprawy, postępowania dowodowego nie prowadzi się. Obowiązkiem sądu orzekającego w przedmiocie wniosku jest oczywiście zbadać jego warunki formalne, a w szczególności, czy zgoda oskarżonego nie jest dotknięta wadami, czy proponowane (i uzgodnione z oskarżonym) rozstrzygnięcie będzie możliwe i właściwe na tle realiów sprawy¹² oraz czy okoliczności sprawy i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości (art. 2 § 2 k.p.k.). Brak prowadzenia postępowania dowodowego na posiedzeniu wynika zatem z faktu, że skoro okoliczności popełnienia

¹⁰ S. Steinborn, *Porozumienia w polskim procesie karnym. Skazanie bez rozprawy i dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej*, Kraków 2005, s. 284.

¹¹ W brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw (Dz. U. poz. 1247), obowiązującą z dniem 1 lipca 2015 r.

¹² J. Tylman [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 766; S. Grajewski, *Przebieg procesu...*, s. 179.

przestępstwa nie budzą wątpliwości, a oskarżony ich nie kwestionuje, to nie ma potrzeby inicjowania postępowania dowodowego, które przed sądem pierwszej instancji co do zasady ma charakter procesu poznawczego warunkującego subsumcję i z tego punktu widzenia ma rozbudowany i skomplikowany charakter¹³. Brak konieczności przeprowadzenia dowodów jest w konsekwencji zasadniczym czynnikiem pozwalającym maksymalnie skrócić i przyspieszyć postępowanie¹⁴. Co do zasady to przyspieszenie i odformalizowanie posiedzenia prowadzonego w trybie art. 343 k.p.k. oznacza, że sąd, orzekając o uwzględnieniu wniosku, uznaje za ujawnione w całości bez odczytania wszystkie dowody zgromadzone w toku postępowania przygotowawczego i te, jakie zostały przedłożone przez strony po wpływie wniosku do sądu. W takim przypadku żadna ze wskazanych powyżej czynności procesowych charakterystycznych dla przewodu sądowego nie ma zastosowania.

Podsumowując, zarówno głosowany wyrok Sądu Najwyższego, jak i zawarte w pisemnych motywach argumenty budzą poważne wątpliwości i trzeba je ocenić krytycznie. Zaprezentowana bowiem wykładnia normy prawnej zawartej w art. 539a § 3 k.p.k., a dotycząca naruszenia art. 437 § 2 *in fine* k.p.k. jest nietrafna. Jak wskazano uprzednio, na posiedzeniu sądu pierwszej instancji orzekającego w przedmiocie wniosku o skazanie oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy, złożonego na podstawie art. 335 § 1 k.p.k., nie dochodzi do otwarcia przewodu sądowego i nie prowadzi się postępowania dowodowego, które jest cechą charakterystyczną tej fazy rozprawy głównej. Skoro nie doszło do otwarcia przewodu sądowego, to nie znajdzie tu zastosowania wyrażona w art. 437 § 2 *in fine* k.p.k. norma zakazująca sądowi odwoławczemu uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji z powodu konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu sądowego w całości. Innymi słowy, wyrok wydany w trybie art. 343 k.p.k. podlega zupełnie innej kontroli odwoławczej przez sąd drugiej instancji niż wyrok wydany po przeprowadzeniu rozprawy głównej i jej dowodowemu etapowi, którym bez wątplenia jest przewód sądowy. W przypadku konsensualnego zakończenia postępowania na posiedzeniu zakaz uchylenia wydanego w ten sposób wyroku w sytuacji „konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu sądowego w całości” nie ma zastosowania, ponieważ skoro nie przeprowadza się przewodu sądowego w żadnej jego części, to sąd apelacyjny nie może tej fazy rozprawy głównej w jakimkolwiek jego fragmencie powtórzyć – czyli przeprowadzić „na nowo”. Nie można zgodzić się zatem z Sądem Najwyższym, że w myśl obowiązującego zakazu uchylenia wyroku i przekazania sprawy sądowi

¹³ R. Kmiecik [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. *idem*, Kraków 2005, s. 21; M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 410 i nn.

¹⁴ W. Jasiński [w:] K. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2016, s. 465–466.

pierwszej instancji do ponownego rozpoznania rolą i obowiązkiem sądu *ad quem* będzie przeprowadzenie przewodu sądowego w całości, skoro nie przeprowadził go sąd orzekający, a w takiej sytuacji nie można w ogóle mówić, że ma być on przeprowadzony na nowo. Tym samym Sąd Najwyższy winien był na podstawie art. 539e § 2 k.p.k. postanowić o oddaleniu skargi jako niezasadnej.

Repeal of a judgement following the extraordinary appeal

The Author of the commentary aimed at analysing the possibility to revoke the cassation judgement of the second-instance court following the introduction by the parties to the proceedings the extraordinary remedy – appeal from the judgement of the appeal court – in force since 15 April 2016. The perfect occasion has come with the judgement of the Supreme Court of 28 August 2018 in Case III KS 19/18 which has to be assessed critically as in the light of provisions of Article 539a(2) of the Code of Criminal Procedure there is no possibility to revoke a judgement of an appeal court because of the lack of grounds mentioned in Article 437(2) *in fine* of the Code.